

Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem
Kossuth Lajos Hadtudományi Kar
Hadtudományi Doktori Iskola

Kiss Gabriella

**INTERKULTURÁLIS KIHÍVÁSOK ÉS
KOMMUNIKÁCIÓS KOMPETENCIÁK KOORDINÁLÁSA
A NATO ÉS EGYÉB KATONAI MISSZIÓK
TEVÉKENYSÉGÉBEN**

Doktori (PhD) értekezésének szerzői ismertetője

Témavezető:

Prof. Dr. Vincze Lajos

Budapest, 2009

BEVEZETÉS

Az egyik alapvető hipotézis egy katonai multikulturalitást vizsgáló dolgozat során, hogy elsősorban a különböző nemzeti karakterű katonai kultúrákból adódhatnak nézeteltérések, félreértések. Az adott katonai kultúra mint az attitűdök és viselkedési formák kollektív mintáinak koncepciója, alapértelmezettnek tekinthető, hiszen mindenki rendelkezik a saját kultúrájából fakadó társadalmi, intézményi és hagyományos normákkal. Ezek megnyilvánulási formái különböző szabályok, kódok, mechanizmusok, gyakorlatok és tapasztalatok alapján realizálódnak a katonai szubkultúrákra jellemzően. Vannak olyan kulturális különbségek, amelyek áthidalásához nem elegendő a nyelvi készségek fejlesztése, mert tudunk nélkül is befolyásolják mindennapi kommunikációnkat, többletinformációt közölhetünk anélkül, hogy tudnánk róla. Ezek a verbális és nonverbális üzenetek konfliktushelyzetekhez vezetnek. Feltételezem, hogy az interkulturális konfliktusok meg- és feloldása az egyik legfontosabb tényezővé válhat a missziós küldetés során, mind a feladatok sikeres végrehajtása, mind az állomány biztonsága érdekében.

Amióta hazánk a NATO és később az Európai Unió szövetségébe lépett, a kultúrák által generált kihívások talán még élőbbek, mint valaha. Ezt még külön hangsúlyossá teszi a Magyar Honvédség jelenléte a nemzetközi hadszíntereken, béketámogató és egyéb missziókban. Maga a szándék, hogy a lehetőségekhez képest a legjobban teljesítsen a külföldön szolgáló hivatásos és szerződéses állományunk nagyon fontos, de önmagában még kevésnek mutatkozhat az idő előrehaladtával. Számtalan tanulmány és kutatómunka támasztotta már alá annak jelentőségét, hogy a feladat teljesítésének eredményessége nagymértékben függvénye az egyén általános közérzetének, szocializációs képességeinek. Talán fokozottan igaz ez a multinacionális környezetben tevékenykedő állomány számára, akiket több oldalról is kihívások érnek, és ezek közül csak az egyik, hogy nem a hazájában tevékenykedik. Sokan úgy vesznek részt a missziós szerepvállalásban, hogy nincsenek igazán tisztában azzal, hogy mi vár rájuk. Természetesen számtalan pozitív tapasztalatra, ismeretre és kapcsolatokra is szert tesznek, de vitathatatlan a kulturális sokk befolyásoló ereje. A kommunikációs nehézségeken túl meg kell küzdeniük a problémák helyes kezelésével, a konfliktusok optimális feloldásával egy olyan közegben, ahol a velük együttműködők más és más értékekkel, hiedelmekkel, perspektívával, munka és életstílussal rendelkeznek. Azonban a helyzet negatív hatásai, megfelelő felkészítés mellett, csupán időlegessé válnak és lehetővé teszi a külhonban szolgálatot teljesítők számára, hogy viszonylag könnyedén adaptálódjanak az új helyzethez, elősegítve a feladatokra való teljes koncentráció esélyét,

ezzel biztosítva a misszió sikeres és biztonságos teljesítését. Nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a 21. századi katonai missziók koncepciója sokkal inkább épül a diplomácia és kommunikációs eszközök finoman megválasztott módozataira, mint a kényszerítő erő alkalmazására a helyzet adta konfliktusok feloldásában. Az újszerű elvárásoknak azonban csak úgy tudunk megfelelni, amennyiben elfogadjuk a kulturális felkészültség és tudatosság relevanciáját is, annak érdekében, hogy katonáink felkészültsége semmilyen irányban ne szenvedjen hiányt.

A KUTATÁS CÉLJAI

Szándékaim szerint körbejárom azt a területet, melyben integrálódik a kommunikáció, a nyelv, a viselkedési normák és mindazon elemek, melyek megmagyarázzák, de legalábbis rávilágítanak a kulturális különbözőségeinkből fakadó konfliktusainkra. Én úgy látom, tapasztalom, hogy a mai, „világfaluvá” formálódó közegünkben nem tekinthetünk el egymás jobb megértésétől, az alkalmazkodás képességétől és a tolerancia kifejlesztésétől, legyen az bármely nemzet, amely részese egy közös küldetésnek.

Céлом a felderítő vizsgálatok során:

- bemutatni a multikulturális alegységekben való szolgálatteljesítés kihívásait, különös tekintettel az emberi interakciókra,
- rávilágítani a jelenség közérzetre és egyúttal a teljesítményre gyakorolt hatásának és hátterének jelentőségére,
- kialakítani olyan stratégiákat, melyek segítségével megkönnyíthetjük a különböző kultúrákhoz való adaptációt,
- létrehozni egy olyan tansegédletet, melyet az oktatók és külszolgálatosok is haszonnal forgathatnak és alkalmazhatnak a felkészítési folyamatok során.

Disszertációm megpróbál olyan vitára ösztönző, egyéb kutatási területet is bevonó dolgozattá válni a tudományos munkák sorában, amely továbbgondolásra készíti a terület szakértőit, valamint illetékeseit annak érdekében, hogy a külszolgálatot teljesítők még biztonságosabb felkészítésben részesülhessenek. Ez a felmérés nem mélységében szándékozta feltárni az összes jelenség milyenségét, - ez egy további, alaposabb kutatás témája lehet – csak szeretnék rávilágítani a feltételezett kulturális különbségekből fakadó akadályok és nehézségek jellegére és relevanciájára az adott többnemzeti együttműködések során, valamint teret enged további mérlegelésekre a lehetséges megoldások, felkészítések tökéletesítésére.

A VIZSGÁLAT ALKALMAZOTT MUNKAMÓDSZEREI

A hipotézisem igazolása többrétű megközelítést igényel, éppen ezért az egyik alkalmazott munkamódszerem a hazai és külföldi szakirodalom saját szempontú másodelemzése, elsősorban a jelenség háttérének bemutatása, nevezetesen a fogalmak – kultúra, multikulturalizmus, interkulturalizmus – teoretikus ismertetése és tisztázása, valamint ezek hatása az emberi interakciókra elengedhetetlennek bizonyult a teljes megértés érdekében. Idetartozik a nyelv, mint eszköz és lehetőség, mint az emberi érintkezés alapfeltétele, ugyanakkor alapvető konfliktusteremtő helyzetét is feltárom, más egyéb motívumokkal egyetemben.

A kommunikáció formái – verbális, nonverbális – már számtalan kutatás témájaként szerepelt, így én nem vizsgálom mélyrehatóan ennek elméleti háttérét, viszont ahhoz, hogy képet tudjunk kapni a multinacionális interakciók során felmerülő kihívásokról, szándékomban áll bemutatni és kiemelni azon specifikus területeket, melyek elengedhetetlenek céljaim teljesítéséhez.

Dolgozatom másik fő egysége magában foglalja az általam összeállított szociológiai típusú kérdőív elemzését, melyet kutatásaim alátámasztásának érdekében szerkesztettem, bizonyítva részben hipotéziseim megalapozottságát és céljaim relevanciáját. A kérdések típusai célzottan azokat a területeket mutatják be, melyek hatással lehettek következtetéseim kialakításában. A kérdőív kitöltése mellett szóbeli interjúkat is készítettem, annak érdekében, hogy feltételezéseim ezáltal is megerősítést nyerjenek.

A megfelelő módszertani eszközök segítségével ajánlásokat teszek mind nyelveket oktató kollégáimnak, mind a missziókba készülők felkészítését magukra vállaló szervezeteknek, mely egyúttal dolgozatom harmadik fő elemét tartalmazzák. A céljaim között említett tematika létrehozásában szerepet játszik a korábbi és jelenlegi kutatásaim, tanulmányaim által nyújtott háttér, illetve a feldolgozásra kerülő téma alapos ismeretében kialakított koncepciók. A kidolgozásra kerülő tansegédlet angol és magyar nyelven is elkészült, melyet a dolgozatom Függelék című fejezetében helyeztem el.

AZ ÉRTEKEZÉS FELÉPÍTÉSE

A **bevezetés** tartalmazza a témaválasztás indoklását, a kutatási téma aktualitását, a kutatás módszertanát, a kutatás célkitűzéseit valamint a munkahipotéziseket.

A dolgozat **első fejezetében** a szakirodalom alapján mutatom be a kultúra természetét és sajátosságait. A kultúra elméleti megközelítése valamint a multikulturalizmus és az abból fakadó kihívások nagy terheket rónak mind a civil, mind a katonai kultúrákra. Ahhoz, hogy tisztában legyünk az interkulturális kommunikációs kihívások kezelésének módjával és eszköztárával, először meg kell ismerkednünk az alapvető fogalmakkal és a bennük rejlő hatásokkal mindennapjainkra. Bemutatom a tények, hiedelmek és sztereotípiák társadalmi befolyásának jelentőségét, melynek alapján elemzem az interkulturális félreértések és az ebből fakadó kultúraközi kommunikáció alapvető formáit és természetét.

A dolgozat **második fejezetében** az elméleti alapozás folytatásaként a kommunikáció fogalmi értelmezése kerül bemutatásra, különös tekintettel a nonverbális kommunikáció formáira és jelentőségére az interkulturális együttműködések során. Elemzem a kulturális sokk hatását a külszolgálatot teljesítőkre, valamint az abból fakadó konfliktus források jellemzőit, felodásának módjait. Az interkulturális kompetencia stratégiáját a nemzetközi missziókban szolgálatot teljesítők elvárásaira, körülményeire, speciális területére alapoztam, melyet a fejezet végén a kulturális tudatosság normáival és formáival illusztráltam.

A **harmadik fejezetben** azon empirikus kutatási eredményeket mutattam be, melyet egy szociológiai alapú kérdőívre építettem. A kérdőíveket olyan magyar és külföldi önkéntesek töltötték ki, akik legalább egyszer szolgálatot teljesítettek nemzetközi környezetben. Az ő véleményük, tapasztalataik, élményeik és tanácsaik hozzájárultak, hogy alaposabb képet nyerjek témám kidolgozásához, valamint igazolást nyert a disszertáció aktualitása és jelentősége a külszolgálatot teljesítők körében. Az elméleti alapozás és ez a kérdőív jelentősen hozzájárult a következő, gyakorlati alapokon nyugvó következő fejezetek megteremtéséhez. Bár a vizsgált célcsoport számát tekintve nem tekinthető reprezentatívnak, mégis sikerült rávilágítanom fontos, üzenet-értékű információkra, melyek alátámasztják az interkulturális kompetenciák ismeretének és alkalmazásának fontosságát.

A **negyedik fejezetben** az előző fejezetekre építve bemutatom azt az összeállításra került stratégiát, mely hatékonyan hozzájárulhat a missziókba és küszolgálatra vezényelt tisztek, tiszthelyettesek és civilek felkészítésének sikeréhez. Felépítettem egy tematikát is, mely alkalmazásra kerülhet mind magyar mind angol nyelven, és amelyet a dolgozatom függelékében helyeztem el.

Disszertációm **utolsó részében** összegzem kutatási tapasztalataimat és eredményeimet, melyek alapján megállapításokat teszek, és következtetéseket vonok le. Értékelem a kutatás során alkalmazott módszereket és a védeésre szánt téziseket az olvasó elé tárom. Végül javaslatot teszek eredményeim további felhasználására. Az értekezés a kutatási témában megjelent publikációkkal, valamint egy függelékkel zárul, mely tartalmazza empirikus kutatásom angol nyelvű kérését, eredményeinek magyar nyelvű összesítését, valamint az általam összeállított tematika magyar nyelvű változatát is.

ÖSSZEGZETT KÖVETKEZTETÉSEK

1. Disszertációmban arra vállalkoztam, hogy kritikai szemmel foglaljam össze a multikulturalizmus elméleti kérdéseit és az ebből fakadó interkulturális kommunikációs kihívások jellegét, megkeressem az egyes elméletek kapcsolódási pontjait, és feltárjam azokat a kérdéseket, amelyeket az elméletek nem, vagy csak hiányosan tárgyalnak.

2. A kultúra és társadalom viszonya, a szervezeti kultúra, identitás, a közös nyelv olyan metszéspontokat jelentettek az elméletekben, amelyekre alapozva meg lehetett határozni a további kutatás irányát. Egyrészt azt, hogy ezek az elemek mennyiben képesek a napi gyakorlat szintjén hatékonyan működni, másrészt rávilágítani arra, hogy milyen hiányosságaik vannak. Ezen hiányosságokat feltárva lehet csak eljutni következő, a gyakorlatba átültetett ismeretek megszerzéséhez.. Azonban ha a gyakorlati működést kívánom összevetni az elmélettel, akkor azt csak az esettanulmány tanulságaiból tudom megtenni.

3. Éppen ezért a szociológiai kérdőív alapján azt az általános következtetést lehet levonni, miszerint a sikeresen együttműködő multinacionális alegységek mára már nem utópisztikus elképzelések, abban az esetben, ha figyelembe vesszük ennek a sajátos közegnek a jellegzetességeit és esetleges buktatóit, és erre felkészítjük a külszolgálatban teljesítőket a lehető legteljesebb mértékben. Ahogy ezt a felmérés is tükrözi, az együttműködésre való készség és eredményorientáltság maximálisan jelen van a szereplőkben, csakúgy mint a megfelelő integráció megvalósítására való hajlam. A látható nemzeti sajátosságokból fakadó eltérések valamint egyéb felmerülő akadály ellenére a szervezeti célok által kitűzött mélyebbre ható integráció elfogadása jelentős. Szeretnék rámutatni azonban, hogy ezek az eredmények nem maguktól értetődőek. Szándékaim szerint eredményeim és ajánlásaim szolgálhatnak a felkészítési fázis valamint a kommunikációs folyamatok tudatosításának újraértékelésére.

4. A hivatalos katonai küldetés feladatainak teljesítése mellett minden misszióknak szembesülnie kell egyfajta sajátos, integrációs küldetéssel is, mely ugyanakkor figyelembe veszi a katonai és általános kulturális különbségeket, tapasztalatokat vagy éppen eltérő felszereltséget, ellátottságot. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a külszolgálatok jelentős részében, különösen a kezdeti stádiumban alakul ki az a fajta affinitás és percepció, ami aztán

a későbbiekben jelentősen meghatározhatja a feladatteljesítés módját valamint minőségét. Ennek a kettősségnek a komplexitása – alkalmazkodás és feladat végrehajtás - határozza meg egy multinacionális katonai egység együttműködési képességét, hiszen a félreértésekből és tisztázatlan helyzetekből adódó konfliktusok valamint szereptévesztések elkerülhetőek a megfelelő felkészítéssel és konfliktuskezeléssel. Felkészítési program alatt alaposabb nyelvi rutint, behatóbb kulturális ismereteket (és nem csak általánosságokat), legalább alapszintű kommunikációs és konfliktuskezelő tréningeket javaslok, a már meglévő szakmai gyakorlatszerzés mellett. Ehhez nyújt segítséget az a tansegédlet, melynek elméleti háttérét a negyedik fejezetben fejtettem ki, míg maga a foratókönyv a függelékben található, modulok formájában, amelyet bármely kurzus tanóráin, szindikátus formájában feldolgozható. A gyakorlatok angol nyelven is elérhetőek, amennyiben erre igény merül fel, hiszen a közeg, amiben majd léteznek, feltételezi a megfelelő nyelvismeretet, ráadásul a szereplők nagyobb önbizalommal szembesülhetnek egy-egy kihívással külföldön, amennyiben már szert tettek hasonló helyzetek kezelésének technikájára idegen nyelven.

ÚJ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK

A disszertációm a következő új tudományos eredményeket érte el:

1. Kérdőíves vizsgálat adataira támaszkodva megállapítottam és kimutattam az interkulturális kihívások mibenlétét, ennek hatását a missziókban résztvevők feladat végrehajtására és tevékenységeikre, érintve mind szakmai, mind privát életterüket.
2. Javaslatokat dolgoztam ki konfliktusok feloldására, kezelésére (különböző diszciplínák alkalmazásával).
3. Dolgozatomban az előzetes felmérések és kutatások eredményeire alapozva összeállítottam egy olyan tematikát, amely segítséget nyújt az interkulturális kompetencia-készségek tudatosításában, alkalmazásában és fejlesztésében a következő területeken:
 - kulturális minták összehasonlító elemzésében,
 - kulturális stratégiák kialakításában, annak érdekében, hogy sikeresebben adaptálják önmagukat a megváltozott viszonyokhoz,
 - konfliktuskezelő és probléma megoldó készségeik megerősítésében,
 - befogadóbb szervezeti kultúrák elősegítésében és létrehozásában,
 - a kulturális sokk mint konfliktus forrás kiküszöbölésében, mind szervezeti mind egyéni szinteken.

AJÁNLÁSOK, JAVASLATOK

1. Disszertációm egyik célja, hogy a kultúra-tudatos és interkulturális kommunikációs technikák oktatását beintegráljuk a nyelvi tanmenetbe, mintegy speciális elemet, a nyelvvizsgára való felkészítés mellett. Bár kurzusaink időkorlátai is igen szűkek, azt gondolom, hogy ez nem venne el annyi időt a tényleges tananyagtól, mint amennyi haszna lehet a későbbiekben. Véleményem szerint a hallgatók mellet a tanár kollégák is profitálhatnak a tansegédlet alkalmazásából, hiszen egyetemünkön folyó nemzetközi kurzusoknak köszönhetően, számos külföldi hallgató fordul meg, a világ különböző tájairól.

2. A nyelvi felkészítés kereteit, speciálisan a missziókba készülők számára, még tovább lehetne bővíteni olyan kulturális, történelmi, hagyomány és szokásismereti témákkal, amelyet az adott külszolgálatos haszonnal adaptálhatna és alkalmazhatna kinntartózkodása során. Elképzelésem szerint ezt olyan szemináriumok keretében valósíthatnánk meg, ahol szembesülhet a saját percepciójával önmaga és más kultúrák képviselőit illetően, mintegy tükröt tartva segít megszabadulni azon megrögzött sztereotip és előítéletes feltételezésektől, mely meggátolhatja hatékony kooperációjukat és egymás mellett élésüket.

3. Úgy érzem nem szükséges hangsúlyozni az ilyen jellegű kutatások életszerűségét, hiszen a katonai multikulturalitás, köszönhetően a NATO és egyéb katonai szervezetek szövetségi státuszának, már napjaink alapvető formájaként ismert. Az olyan hagyományos katonai szolgálatok, mint a nemzeti alapokra helyezett honvédelem és egyéb nemzeti érdekeltségű feladatok végrehajtása mára háttérbe szorult a világ változó kihívásainak következményeként. A globális stabilitás és rend, valamint az emberi jogok gyakorlásának feltételeinek biztosítása vált elsődleges feladattá, melyet csak nemzetközi összefogással vagyunk képesek megvalósítani. Ezen kollektív érdekek irányítják a jelen katonai hadműveleteit, melyek éppen olyan hatással bírnak a világ népeinek közösségére mint a regionális szervezetben tevékenykedők mindennapjaira. Ahhoz, hogy tökéletesen integrált NATO haderők alakuljanak, szükség van mind a nemzeti kontingensek által képviselt értékekre, mind a megfelelően képzett, kultúrákban és egyéb normákban való eligazodás készségeire is, mely végül egy optimális együttműködés és kommunikáció elsajátításához vezet. Frustráló lehet az a tudat is, hogy ezek a csoportok „multikulturálisak” nemcsak abban az értelemben, hogy különböző nemzeti kultúrák képviselői, de más területekről, más funkciókkal és

szakmaisággal vannak felruházva a társaikhoz képest, mely szintén súrlódásokra adhat okot. Ezért célszerű inkább azokat az előnyöket hangsúlyozni, amelyek megszilárdíthatják az interakció sikerébe vetett hitet. Ilyen előnyök például:

- sokkal tágabb perspektívákat és megoldási módokat kínálhat egy feladat elvégzése során,
- elősegítheti a döntéshozatali folyamat minőségének emelését,
- kialakíthatja a „globális tudatosság” eszméjét a csapat tagjaiban, amely feltétlenül hozzájárul a hatékony és elfogadó jellegű kapcsolatteremtéshez.

4. Jelenlegi kutatásaimat egy hosszabb folyamat kezdőlépéseként tekintem, melyet – szándékaim szerint – majd több, mélyrehatóbb és terület-specifikusabb kutatás követ a későbbiekben. Ez alkalommal egy általános képet szeretnék bemutatni a külszolgálatot teljesítők felkészítésének és ezáltal kinti teljesítményük problematikáját illetően. A kutatás a későbbiekben szakosodhat az egyes nációkra illetve szolgálati helyekre fókuszálva, azok jellegzetességeit feltárva hathatós segítséget és útmutatást nyújthat mind a felkészítők mind a kiutazók számára. De ehhez, a megalapozottság és a tudományosság érdekében, a kutatónak célszerű aktív betekintést nyerni az adott helyzetbe és kultúrába az adott helyszínen. Mivel nekem nem állt módomban részt venni külföldi kutatásban, másodkézből kapott információkat pedig nem tartottam kellően megalapozottnak egy tudományos kutatás tárgyaként, továbbá fontosnak tartok egy átfogóbb –noha általánosabb – kép kialakítását az első fázisban, így legfőbb célomként egyfajta irányadó elv kialakítását, másrészt az illetékesek figyelmének felkeltését a téma iránt tűztem ki ez alkalommal.

A PHD DOLGOZAT TÉMÁJÁBAN MEGJELENT PUBLIKÁCIÓIM

Angol nyelvű lektorált folyóiratban megjelent cikkek:

1. „Managing cross-cultural communication challenges. Toward a more perfect union in an age of diversity”
AARMS Volume 4 Issue 2, 2005 pp. 215-223
2. „The importance of cultural education in military”
AARMS Volume 5 Issue 2, 2006 pp. 467-475
3. „Military, civilians and their cultural values gap”
AARMS Volume 5 Issue 2, 2006 pp. 491-498
4. „Tactics for removing cultural barriers. A practical approach to effective communication”
AARMS Volume 7 Issue 3, 2008 pp. 425-433
5. „A Theoretical approach to Intercultural Communication”
AARMS Volume 7 Issue 3, 2008 pp. 435-443

Magyar nyelvű lektorált folyóiratban megjelent cikkek:

6. „Motiváció mint faktor az idegen nyelv elsajátításának hatékonyabbá tételében”
Kard és Toll 2005/1 138.o
7. „Egyén és csoport, az egyének közötti kölcsönhatás, az interakció”
Kard és Toll 2005/2 63.o
8. „A többnemezetiségű kultúrák együttműködéséből fakadó kihívások jelenségei és konfliktusai kezelésének módjai”
Hadtudomány 2007/3
9. ” Psyops – Lélektani Hadműveletek”
Kard és Toll 2007

Nemzetközi konferencián angolul elhangzott és konferencia kiadványban megjelent cikk:

10. „Perceptions and Challenges of Intercultural Communication Competence in Culturally Diverse Military Missions”

International Conference on Linguistic and Intercultural Education, Conference Book, CLIE-2008

Magyar konferenciákon magyarul elhangzott és konferencia kiadványban megjelent cikkek:

11. „A közösségekben való együttműködés interkulturális kihívásai és kommunikációs kompetenciájának koordinálása”

Nyelv, Szaknyelv Katonai Szaknyelv (A szaknyelvi konferencia anyaga) 2008

12. „A közösségekben való együttműködés interkulturális kihívásai és kommunikációs kompetenciájának koordinálása”

Nyelv, Szaknyelv Katonai Szaknyelv (A szaknyelvi konferencia anyaga) 2008

SZAKMAI ÖNÉLETRAJZ

Kiss Gabriella 1966. 04. 14-én született Egerben,

Iskolák:

- 2005 - PhD kurzus, ZMNE, Budapest
- 2000-2003 Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar
Szakirány : angol nyelvtanár
- 1997-2000 MANTRA Természettudományi Főiskola
Szakirány. Alternatív gyógyász
- 1988-1990 SZÁMALK-MBA
Szakirány: Manager asszisztens
- 1984-1988 Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola, Eger
Szakirány: angol-orsz szakos nyelvtanár
- 1980-1984 Dobó István Gimnázium, Eger

Egyéb képzettség:

- 2000, 2003 Professzionális angol nyelvtanár képzés, San Antonio, USA
- 1999 GORDON – Hatékony tanári módszerek, Eger
- 1998 „Living Values” – Nemzetközi tanári továbbképzés, Oxford
- 1989, 1990, 1993, 1998 USIS Angol nyelvtanárok képzése, Balatonalmádi

Szakmai gyakorlat:

- 2001 - Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest
Angol szakos nyelvtanár
- 1999-2001 Budapesti Katonai Szakképző Intézet, Budapest
BKNYK, Budapest
Angol szakos nyelvtanár
- 1995-1999 Neumann J. Közgazd. Szakk. és Gimnázium, Eger
Angol szakos nyelvtanár
- 1994-1995 Monor Telefon Társaság Rt., Budapest
Ellátási osztályvezető-helyettes
- 1989-1994 Gép- és Műszeripari Szakközépiskola, Eger
Angol szakos nyelvtanár
- 1988-1989 Szilágyi Erzsébet Gimnázium, Eger
Orosz-angol szakos nyelvtanár

Egyéb tapasztalat:

- 2005 - Tudományos publikációk, szakmai előadások
- 2000 - Tolmácsolások, fordítások
- 1990-1999 Külföldi diákcsere programok szervezése, lebonyolítása
- 1987-1995 Tolmácsolás, fordítás a Heves Megyei Ipari és Kereskedelmi Kamara részére

Nyelvtudás:

- Angol: felsőfokú
- Orosz: passzív tudás
- Francia: passzív tudás
- Olasz: passzív tudás